

ЖҰМСАҚ КҮШ РЕТІНДЕ МӘДЕНИЕТ

«Жұмсақ күш» терминін Джозеф Най 1990 жылы қырғи қабақ соғыстың аяқталуы кезінде американдық геосаясаттың дамуын сипаттайтын стратегия ретінде ұсынды. Осы стратегияның көмегімен сарапшылар халықаралық қатынастардағы елдердің пайдасына оң имидж қалыптастыратын жанапшылық құралдарын құруды мақсат етті.

Әлемдік саясатта күн тәртібін қалыптастыруға деген ұмтылыстың әлі де болуы, әскери күш пен әлемдік масштабтағы саяси қысым өзінің тартымдылығын жоғалта бастағаны үшін жаңа әдістерді енгізу керек болды. «Жұмсақ күш» ұғымының мәні сыртқы саясаттағы мемлекеттердің мақсаттарына жетудің тартымды және сендіретін әдістерінен құралады. Най «жұмсақ күш» ұғымын «қалаған нәтижеге жету үшін басқалардың мінез-құлқына әсер ету» қабілеті ретінде сипаттайды. Най бұл үдеріс «адамдарды мәжбүрлеудің орнына, оларды біріктіру» деп сенді.

Қырғи қабақ соғыс аяқталғаннан кейінгі онжылдықта әлем жаһандандудың әсерінен әлдеқайда интеграцияланған, біріккен және либералды идеялардың әсерінен демократиялық сипат алды. Мәжбүрлеу мен қорқыту ырықтан бастап тартымды тудыруы мүмкін. Экономикалық ынтымақтастықтың артуы азаматтық қоғамның едәуір өсуіне және Біріккен Ұлттар Ұйымының (БҰҰ) көмегі және қолдауымен әлемнің барлық аймақтарында тұрақты қауіпсіздік пен дамудың маңыздылығына алып келді. Жұмсақ күш қатты күшке қарағанда әлдеқайда тиімді нұсқа болып көрінеді.

Жұмсақ күш аясында мәдениет «қоғам үшін мағына тудыратын тәжірибелер жиынтығы» ретінде анықталады. Бұған бұқаралық ойын-сауық нарықтарына бағытталған әдебиет, өнер, теледидар, кино және музыка сияқты жоғары мәдениет жатады. Жұмсақ күштің әсеріндегі әлем адамгершілікке ие, позитивті және зорлық-зомбылықсыз екендігі туралы идея өте тартымды көрінеді. Бірақ бұл рас па? Мысалы, өнер елдер мен халықтар арасындағы өзара түсіністікке ықпал ету арқылы көпір құра алады және өзара түсіністікке ықпал ете отырып, ол алауыздықты жеңуге, сыйластықты тудырып, адамдардың ойлау және өзін-өзі ұстау тәсілін өзгертуге көмектеседі. Алайда, бұл әр түрлі қауымдастық өкілдерінің алаңдаушылық туғызатын мәселесіне толық жауап емес. Қатты қолдау көрсетілген және насихатталған өнер, басқа жергілікті өнер түрлеріне орын қалдыра ма, әлде кәсіби тұрғыда мінсіз жасалған тартымдылығы және бар күшімен басымдылық көрсетуде ме? Талқылауды қажет ететін тағы бір мәселе - жұмсақ күштің тиімділігін өлшеу мүмкіндігі.

Қатты қуат көздері сияқты тиімділік көбінесе айқын көрінетін. Сондықтан Найдің жұмсақ күштің негізгі үш элементі

ретінде анықтаған саяси құндылықтар, мәдениет пен сыртқы саясат сияқты әлеуметтік-гуманитарлық параметрлерге қарағанда тиімдірек болады. «Softpower30» жобасы шеңберінде осы стратегияның тиімділігін тексеру үшін халықаралық зерттеулерден алынған мәліметтер негізінде алты суб-индекс үшін 75-тен астам индикаторларды қолдана отырып индекс жасалды. Зерттеу жобасы әлемнің жетекші елдерінің жұмсақ күш көздерін өлшеу және салыстыру мүмкіндіктерін талдауға бағытталған.

Осы зерттеу үшін таңдалған мәдени тартымдылық көрсеткіштері келесідей: келген туристердің жалпы саны, бір туристке орташа шығындар, ірі кинофестивальдерде көрсетілген фильмдер саны, елдегі шетелдік репортерлер саны, ЮНЕСКО-ның Бүкіләлемдік мұралар тізіміндегі жерлер саны, әлемнің үздік 100 музейінің жылдық қатысуы, музыка нарығының көлемі, шет елдердегі ең жақсы 10 альбомның саны, Олимпиада медальдары, FIFA халықаралық олимпиада комитетінің рейтингі (ерлер), ұлттық әуе компаниясының сапасы, Мишелін жүлдездары бар мейрамханалар және Power Language Index (бес негізгі мүмкіндікті өлшеу үшін 20 индикаторды қолданып, тілдердің әсері мен қол жетімділігін бағалаудың жүйелі тәсілі). Бұл ақпараттың барлығы БҰҰ Дүниежүзілік туристік ұйымынан, Дүниежүзілік банктен, ЮНЕСКО статистикасынан және басқа да халықаралық ақпарат көздерінен жинақталған. Индекс бойынша халықаралық сауалнама бүкіл әлемде жас, жыныс және аймақ өкілдерін ескере отырып өткізіледі.

Соңғы 2019 жылғы сауалнамаға сәйкес мәдени тартымдылығы бойынша Франция, Ұлыбритания, Германия, Швеция және АҚШ алғашқы бестікке кіреді. Жобаны бірнеше жыл бойына іске асыру туралы мәліметтерге сүйенсе отырып, сарапшылар жұмсақ күштің таралуымен бірге жүретін тенденцияларға, яғни күш орталығының батыстан шығысқа және мемлекеттерден мемлекеттік емес субъектілерге біртіндеп ауысуына назар аударады. Сонымен қатар, халықаралық желілердің таралу жылдамдығы, қол жетімділігі және ықпалының артуы жаһандық қатынастардың барған сайын көрінетін құбылысына айналуға.

Алайда, сарапшылар әлемдік тәртіптің тұрақсыз сипаты тұрғысынан жұмсақ күштің әлемнің стратегиялық дамуының жақсы баламасы ретінде қабылдамауын ескереді. Соңғы жылдары сарапшылар арасында елдердің әсер ету әлеуетін толық іске асыру үшін жұмсақ және қатты күш немесе «ақылды күш» арасында «алтын ортаны» орнату қажеттілігі туралы өсіп келе жатқан пікірлер бар. Қазақстандық саясаткерлер сыртқы әлемге әсер еткілері келсе, өздерінің

стратегияларын жасау үшін елдің жұмсақ қуат ресурстарын немесе активтерін қайта қарауы керек. Дизайн, жоспарлау, тиімді басқару, қоғамдық дипломатия, қаржылық құралдар, материалдық және рухани құндылықтар мен артефактілердің болуы сияқты осы ресурстардың барлығы халықаралық қатынастар мен сыртқы саясат жүйесіндегі жұмсақ күш аймақтары мен қатынастарын құру үшін пайдаланылуы мүмкін.

Егер жобада көрсетілген көрсеткіштерді қарастыратын болсақ, олардың біріншісі - елге келген туристердің жалпы саны. Бүгін жағдай келесідей: БҰҰ Дүниежүзілік Туристік Ұйымының (БҰҰДТУ) негізінде дайындалған «тәуелсіз» есептерге сәйкес, Қазақстан әлемдегі ең қарқынды дамып келе жатқан туристік бағыттар тізімінде 20-шы орында тұр. БҰҰДТУ мәліметтері бойынша, Қазақстандағы туристер саны 2019 жылы 10%-ға өсіп, 979,781 адамға жетті. Келушілердің негізгі көзі бұрынғы кеңес елдерінің азаматтары болып табылады, олар жалпы туризм кірісінің 70,6%-ын және келушілердің 91,7% -ын құрайды. Басқа елдерден келушілер туризмнің 29,4% кірістерімен 8,3% шамасында ғана қалды. Екінші жағынан, ішкі туризмнің көрсеткіштері жоғары.

ЮНЕСКО тізімінде екі мәдени, бір табиғи және сегіз тарихи орын болса, ЮНЕСКО-ның уақытша тізімінде (Ұлы Жібек жолының Сырдария бөлімінде орналасқан) 13 мәдени және тарихи орындар бар. 2019 жылы қазақ киностудиясында 25 фильм түсірілді. 124 халықаралық кинофестивалінде 43 фильм қатысып, 43-і марапатқа ие болды, (үш Гран-при, оның бірі А класындағы Гран-при). ФИФА Қазақстанға 1142 рейтингпен 122-орын берген болса, 2018 жылғы Олимпиада нәтижелері I қола медальмен Пхенчханда қарапайым жетістікке жетті. «Эйр Астана» ұлттық авиакомпаниясы соңғы сегіз жыл ішінде World Airlines әуекомпаниясының «Орталық Азия мен Үндістандағы ең жақсы әуе компаниясы» санатында орын алды. Музыкалық нарық және Қазақстандағы әлемнің ең үздік 100 мұражайына келушілер туралы мәліметтер мен Мишелін жүлдездары мейрамхана жок.

Сонымен, егер біз Қазақстанның ресурстарын мәдени ықпал параметрлері бойынша бағаласақ, халықаралық музыкалық аренаға шыққан музыкалық жастардың керемет жетістіктеріне қарамастан (Димаш Құдайберген, Дәниел Төлешова және басқалар), барлық мәдени құндылықтар бізге жақын аралықта халықаралық аренада жұмсақ және ақылды күштің ойыншысы болуға мүмкіндік бере алмайды.

Жазушы: Гүлнар Надирова,

Еуразия ғылыми-зерттеу институты, Қазақстан

Саясат, сыртқы қатынастар және қауіпсіздік

- Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев Ресей, Өзбекстан және Тәжікстан Президенттерімен телефон арқылы сөйлесті. Тоқаев Владимир Путинмен сөйлесуі кезінде стратегиялық серіктестік пен одақтастық рухында жалғасатын оң және серпінді екіжақты қатынастар туралы мәлімдеді. Шекет Мирзиёевпен сөйлесуінде Қазақстан мен Өзбекстан арасындағы стратегиялық ынтымақтастықтың тереңдеуіне ризашылығын білдірген болса, Имамали Рахманмен Тәжікстан дамып келе жатқан оң қатынастарды бағалады. Президент Тоқаев сөйлесулер барысында барлық Президенттермен жана жылдық тілектерімен бөлісті (ҚазТАГ, 31.12.2020).
- Қырғызстан Сыртқы істер министрі Руслан Қазакбаев әзірбайжандық әріптесі Жейхун Байрамовпен телефон арқылы сөйлесті. Сөйлесу барысында Байрамов Таулы Қарабақтағы соңғы оқиғалар туралы ақпарат берді, ал Қазакбаев Қырғызстанда өтетін кезектен тыс Президент сайлауы мен референдум туралы әңгімеледі. Тараптар Өзбайжан Президенті Ильяхам Әлиевтің Қырғызстанға ресми сапарын жоспарлау және Бішкекте ашылуы жоспарланған Әлиев атындағы орта мектебі мен Өзбайжан мен Қырғызстан достығы саябағының құрылыс үдерісін талқылады (Kabar, 29.12.2020).
- Ресей Сыртқы істер министрі Сергей Лавров түрік әріптесі Мевлүт Чавушоглумен кездесуі өткізді. Кездесу аяқталғаннан кейін Лавров, Батыстың қолданған эмбарго Ресей мен Түркия арасындағы қарым-қатынасқа әсер етпейтінін айтты. Сонымен қатар, ол екі ел арасындағы қатынастар Батыс енгізген біржақты эмбаргоға дейін стратегиялық маңызға ие бола бастағанын мәлімдеді. Алайда екі ел де өздерінің сыртқы саясаттарын өздерінің тәуелсіз мүдделеріне сәйкес жүргізіп жатқанын және екі елдің мүдделеріндегі ілгерілеушіліктерді үйлестіріп отырғанын мәлімдеді (ТАСС, 29.12.2020).
- Sayasat.kg ақпараттық агенттігі жүргізген сауалнама нәтижелері бойынша қатысушылардың 67,3%-ы Қырғызстандағы президенттік, ал 18,9%-ы парламенттік жүйені қолдайды. Қатысушылардың 80,5%-ы 2021 жылы 10 қаңтарда өтетін Президенттік сайлауға және референдумға қатысатындықтарын мәлімдеді. Қатысушылардың 4,6%-ы сайлауға қатыспайтындықтарын мәлімдеді (Kabar.kg, 29.12.2020).
- Тәжікстан Сыртқы істер министрінің бірінші орынбасары Кусран Нозир Қытай Сыртқы істер министрлігінің сыртқы қауіпсіздік мәселелері жөніндегі арнайы өкілі Чэн Гоппинмен онлайн-кездесуі өткізді. Тараптар екі ел арасындағы қауіпсіздік саласындағы ынтымақтастықтың өзекті мәселелерін жою арқылы аймақтық қауіпсіздік мәселелері бойынша пікір алмасты. Кездесуде Тәжікстан мен Қытай арасындағы сауда-экономикалық қатынастарды нығайту керек екендігі баса айтылды (Avesta.tj, 29.12.2020).
- Өзбекстан президенті Шекет Мирзиёев Ресей президенті Владимир Путинмен телефон арқылы сөйлесті. 2020 жылды қорытындылай келе, көшбасшылар екіжақты ынтымақтастықтың кәсіргі жағдайына қанағаттанушылықтарын білдірді. Кездесуде Өзбекстанның 2020 жылы Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығына (ТМД) төрағалық етудегі жетістігі жоғары бағаланып, өзбек тарапы Еуразиялық экономикалық одақтағы бақылаушы мәртебесі үшін марапатталды. Тараптар Ресей мен Өзбекстан арасындағы ынтымақтастықты және стратегиялық серіктестікті одан әрі нығайтуға деген ұмтылыстарын тағы да айта кетті (Vz.ru, 30.12.2020).

Экономика, қаржы және энергия

- Еуразиялық даму банкі сарапшыларының мәлімдемесіне сәйкес, Қазақстан экономикасының дағдарысқа дейінгі жағдайына қайта оралуы бірнеше жыл ішінде жүзеге асуы мүмкін. Алайда, елдің ішкі жалпы өнімі (ЖІӨ) келесі жылы 4,4% өседі деп болжануда, бұл Еуразиялық экономикалық одақтағы ең жоғары деңгей. Қазақстанның дағдарысқа қарсы іс-шаралар көлемі 14,2 млрд долларға жетті, бұл ЖІӨ-нің 9%-на сәйкес келеді. Сонымен бірге, Қазақстанның қарыздары өсіп келеді және 1 миллиард доллар көлеміндегі ең үлкен несие Азия Даму Банкінен алынды (Qazaq TV, 30.12.2020).
- Эпидемия Ресейдің энергетикалық секторының өндірісі мен экспортына кері әсерін тигізді. Әлемдік мұнай нарығының тұрақтылығы туралы ОПЕК+ келісімі өндіріс көрсеткіштеріне де әсер етті. Соңғы мәліметтерге сәйкес, елдің мұнай және табиғи газ конденсаты өндірісі 2020 жылы 8,6%-ға, 512,7 млн тоннаға дейін төмендеді. Сол жылы Ресейдің мұнай экспорты 12,7%-ға, ал ішкі мұнаймен қамтамасыз ету 5,2%-ға төмендеді. Екінші жағынан, бензин өндірісі 4,5%-ға төмендеп, күтілгеннен төмен көрсеткіш көрсетті (ТАСС, 02.01.2021).
- 2020 жылдың алғашқы 11 айында Беларусьтың қарыз алуының өсуі сыртқы қарыздың жоғары деңгейін тудырды. Желтоқсан айындағы жағдай бойынша елдің қарызы 18,2 млрд долларды құрап, жыл басынан бері 1 млрд долларға (5,9%) артты. Есепті кезеңде Беларусь 2,6 млрд доллар несие тарта алды, ал Ресей негізгі несие беруші ел болды. Ресей үкіметі мен банктері бөлген 541 млн доллардан басқа, Еуразияның тұрақтылығы мен даму қоры арқылы Беларусьқа 500 млн доллар аударылды (БелТА, 31.12.2020).
- Өзбекстан премьер-министрінің орынбасары Жамшид Кучкарованың мәлімдемесіне сәйкес, Өзбекстан үкіметі Coca-Cola Bottlers Uzbekistanға өз үлесін сатушы жоспарлап отыр Компанияның құрылтай капиталындағы мемлекеттің үлесі 57,11%-ға сәйкес келеді. Жоспар жарияланғаннан кейін Ротшильд фирмасы жанаған үш ұсыныс үкіметке жеткізілді. Сату бойынша теңдер процедурасы өткізіледі. Өзбекстан үкіметі 2021 жылы 83 ірі кәсіпорынды жекешелендіру арқылы экономикадағы үлесін азайтуды жоспарлап отыр (KUN.UZ, 31.12.2020).
- 2020 жылдың алғашқы 11 айында Әзірбайжан 1,1 миллион тоннадан астам жеміс-жидек өндірді. Көрсетілген өндіріс көлемі өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 4,2% өсті. Сондай-ақ, Әзірбайжан 2020 жылдың 10 айында 242,4 млн тонна жаңа піскен жеміс импорттады. Көрсетілген көрсеткіш өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 6,4% төмен болды. Екінші жағынан, жаңа піскен көкөністер импорты 4,1% өсіп, 188 мың тоннаға жетті (AzerNews, 03.01.2021).
- Украинаның экономикалық даму, сауда және ауыл шаруашылығы министрінің орынбасары Тарас Качка өз мәлімдемесінде елдің Англия және Израильмен еркін сауда туралы екіжақты келісімі 2021 жылдың 1 қаңтарынан бастап күшіне енеді деп мәлімдеді. Келісім 2020 жылдың алғашқы 9 айында екіжақты сауда теңгерімі мен құрылымын жақсартып отырып, 1 млрд доллардан асатын болады деп күтілуде. Келісім күшіне енуімен Израиль Украинаның өнеркәсіптік және ауылшаруашылық өнімдерінің импорттық салығын тиісінше 80% және 9% төмендетеді (Укринформ, 30.12.2020).

Қоғам және мәдениет

- Қазақстанның сыртқы істер министрі Мұхтар Тілеуберді Түркі академиясының төрағасы Дархан Қыдырәлімен кездесуінде Түркі академиясымен ынтымақтастық мүмкіндіктерін бағалады. Қыдырәлі Түркі академиясын институционализациялаудағы Қазақстанның сыртқы істер министрлігінің маңызды рөлі туралы мәлімдеді. Министр Тілеуберді Академия төрағасына екіжақты ынтымақтастық саласындағы жұмысы үшін сәттілік тіледі және Дархан Қыдырәліге бірінші дәрежелі дипломатиялық консультант атағын берді (Twesco.org, 29.12.2020).
- Түркия Сыртқы істер министрі Мевлүт Чавушоглу, Түркі кеңесінің президенті Бағдат Әмрев және Ұйымның вице-президенті Әмер Кожаманды Анкарада қайтыла. Тараптар «Түркі әлемі 2040 көзқарасы» және «Түркі кеңесінің 2020-2025 стратегиясы» мәселелерін талқылады. Кездесу барысында министр Чавушоглу, Түркияның Түрік кеңесіне үлес қосуды жалғастыратынын мәлімдеді (Twesco.org, 30.12.2020).
- Қазақстанның цифрлық даму, инновация және авиация индустриясы министрлігі, БҰҰ Даму бағдарламасымен (БҰҰДБ) цифрландыру, мемлекеттік қызметтер көрсету және инновация салаларында ынтымақтастық ниеті туралы декларацияға қол қойды. БҰҰДБ, тұрақты даму мақсаттары және 2030 күн тәртібінде көрсетілген Қазақстандағы цифрлық трансформацияны жеделдететін қайта құрылымдау және цифрлық трансформация орталығына 200.000 долларлық грант бөлуі жоспарлап отыр. Сандық трансформацияны қолдау, елдерге тұрақты даму мақсаттарына жетуге көмектесу, БҰҰДБ жетілдіру ұсынысының негізгі құралдарының бірі (Kabar.kg, 29.12.2020).
- Түрікменстан Сыртқы істер министрлігі жанындағы Халықаралық қатынастар институтында, Түрікменстан әйелдер одағы Орталық кеңесінің мүшелері, БҰҰ-ның Орталық Азия Бас хатшысының арнайы өкілі, БҰҰ-ның Орталық Азия аймақтық орталығының профилактикалық дипломатиясы бөлімінің бастығы Наталья Германия қатысуымен дөңгелек үстел өтті. Қатысушылар Орталық Азиядағы демократияны нығайту кезінде әйелдердің экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтарын арттыру мәселелерін талқылады. Кездесуде халықаралық ұйымдармен байланыс пен гендерлік теңдікті қамтамасыз ететін саясат одан әрі нығайту керек екендігі айтылды (Turkmenportal.com, 28.12.2020).
- Түркия мәдениет және туризм министрлігінің мәлімдемесіне сәйкес, 2020 жылдың алғашқы 11 айында Түркияға келген туристер саны 14,4 млн адамға жетті. Бұл сан 2019 жылдың қаңтар-қарашасына қарағанда 71,95% төмен болды. Түркияға туристердің көпшілігі, Ресейден (16,94%), одан кейін Болгариядан (9,48%) және Германиядан (8,91%) келеді. Стамбул шетелдік туристердің шамамен 4,6 миллионын (38,2%) тарта отырып, ең танымал туристік бағыт ретінде өз позициясын сақтады (ftnnews.com, 28.12.2020).
- Украина COVID-19-ға қарсы Қытайдың CoronaVac вакцинасының екі миллионға жуық дозасын сатып алу туралы шешім қабылдады. Барлығы 1.913.316 доза вакцина, бір доза 504 гривнаға (18 доллар) сатып алынады. 700 мың дозадан тұратын вакцинаның алғашқы партиясы Қытайдың және басқа елдердің тиісті ұйымдарының мақұлдауымен Украинаға жеткізіледі. Вакцинация денсаулық сақтау мамандарынан бастап ақысыз жасалады (Ndtv.com, 31.12.2020).